

GRIGORE ANTIPA – RENUMIT MUZEOGRAF ȘI HIDROBIOLOG ROMÂN (1867–1944)

Aurel ARDELEAN¹, Gheoghe MOHAN²
gheorghe.mohan@yahoo.com

ABSTRACT: This paper's main goal is to present and honor the prominent Romanian scientist Grigore Antipa. He was one of the best students Ernest Haeckel ever had and became a worldwide renowned marine biologist after obtaining his PhD.

This year – in 2017 – we celebrate 150 years since its birth.

KEYWORDS: biology, Romania, Grigore Antipa, museum

Născut la 10 decembrie 1867, în orașul Botoșani, Grigore Antipa a urmat clasele primare în orașul natal, iar cele liceale la Iași.

În orașul de pe malul Bahluiului, a avut posibilitatea să audieze cursurile unor profesori de seamă precum Grigore Cobălcescu, N. Culiianu, Anton Naum, Petre Poni, Al. Lambrior ș.a. De la Grigore Cobălcescu, tânărul Antipa a învățat să îndrăgească natura, ceea ce a avut un rol hotărâtor în alegerea profesiei sale.

În perioada anilor 1880–1885, când Grigore Antipa își întregea cunoștințele de cultură generală, teoria lui Darwin privind originea speciilor își făcea tot mai mult loc printre naturaliștii timpului, ca de altfel în rândurile tuturor intelectualilor progresiști. Această teorie, care aducea argumente științifice în combaterea dogmelor religioase, dădea naștere la controverse pasionante, multe apărute în diferite publicații și, mai ales, în articolele din „Contemporanul” pe care Antipa le urmărea cu aviditate. Din aceste articole avea el să afle despre lupta marelui biolog german Ernest Haeckel pentru promovarea teoriilor darwiniste împotriva concepțiilor reacționare și mistice din Germania.

¹ Președinte, rector fondator al Universitatii de Vest „Vasile Goldiș” din Arad, membru titular al CRIFST al Academiei Române.

² Prof. univ. dr. Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad; membru titular al CRIFST al Academiei Române.

Având prilejul să cunoască și să prețuiască poziția științifică de pe care Haeckel își desfășura activitatea de biolog, Antipa se hotărăște să-și continue studiile la Jena, la școala acestui savant. În mediul de înaltă cultură științifică, pe care-l constituia laboratorul lui Haeckel, alături de studenții veniți din toate părțile globului, bucurându-se tot timpul de aprecierea profesorului său, Antipa a acumulat vaste cunoștințe ce aveau să-i servească mai târziu în uriașa muncă pe care o va desfășura în țară.

Foto: Academicianul Grigore Antipa (1867–1944)

După câțiva ani de studiu la Jena, Antipa întreprinde mai multe călătorii în cursul cărora vizitează o seamă de stațiuni de biologie marină: Ostanda, Bergen, Stavanger, Stockholm, Neapole, Monaco sau Villetranche-sur-Mer, unde face cunoștință cu mari zoologi. Aici se familiarizează cu fauna marină datorită compatriotului său Paul Bujor, care a făcut parte din vechiul cerc de la Paris, alături de Emil Racoviță, D. Voinov, I. Cantacuzino, frații Radovici, Dragomir Hurmuzescu ș.a.

Pe drumul de întoarcere la Jena, Grigore Antipa s-a oprit două luni la Paris, unde a vizitat numeroase muzee și institute de biologie, audiind în plus cursurile de la Sorbona.

În primăvara anului 1890 are prilejul, împreună cu alți colegi, ca sub conducerea profesorului W. Kükenthal, al doilea asistent al lui Haeckel, să facă cercetări oceanografice în Marea Nordului la stațiunea de la Helgoland, unde a învățat să captureze animalele marine.

Cercetările sale incipiente în domeniul zoologiei le consacră meduzelor; această preferință se datorează faptului că în laboratorul lui Haeckel exista o bogată colecție de astfel de animale, adunate de el pe parcursul miriadelor de expediții la care a participat. Remarcăm, așadar, încă de la început, propensiunea discipolului pentru domeniul de activitate al maestrului său.

În martie 1891, după șase ani de stagiu la Jena, Grigore Antipa își încheie cu succes doctoratul, obținând calificativul „summa cum laude”, pe care Haeckel în toată cariera sa de jumătate de veac, nu l-a acordat-o decât de trei ori (A. Walter, Hand Driesch și Grigore Antipa).

În lucrarea sa de doctorat, Grigore Antipa aduce o însemnată contribuție (sistematică, anatomică și histologică) la cunoașterea meduzelor pe care le-a studiat minuțios, după un material adunat de W. Kükenthal și A. Walter cu prilejul unei expediții în nordul Norvegiei.

După trecerea examenului de doctorat, cu recomandarea lui Haeckel, Antipa pleacă la Stațiunea zoologică de la Neapole, așezată într-un minunat parc de palmieri („Villa Nazionale”), la țârmul splendidului golf al orașului de la poalele Vezuviului. Aici tânărul naturalist lucrează sub conducerea lui Anton Dohrn, întemeietorul stațiunii, fost docent al Universității din Jena.

În față faimoasei Grote de Azur, Antipa descoperă o nouă meduză fixată la o adâncime de 80 de m pe care o numește *Capria sturdzii*, după numele insulei în coasta căreia este săpată grotă.

În anul 1892, întors în țară cu o pregătire serioasă, i se încredințează sarcina de a cerceta domeniul apelor țării, în vederea reorganizării exploataării pescărești. Carol I, impresionat de abilitățile sale, îl recomandă ministrului Agriculturii și Domeniilor din acea vreme, Petre Carp, pentru a-i oferi postul de director general al Pescăriilor Statului, ministrului Cultelor, Take Ionescu, pentru a fi numit în funcția de director al colecțiilor zoologice din cadrul Muzeului de la Universitate și ministrului de Război, general Ion Lahovary, pentru a i se permite utilizarea navelor militare ce navigau pe Marea Neagră pentru cercetările sale.

Calitățile intelectuale remarcabile, cultura vastă și multilaterală, au făcut ca Antipa să fie un pionier, nu numai în hidrobiologia română, dar și

în cea universală. De la început, Antipa și-a dirijat activitatea spre studiul Dunării și al Mării Negre (sub toate aspectele fizico-chimice, biologice, economice).

Întreaga operă științifică a lui Grigore Antipa tratează probleme teoretice și practice de hidrobiologie, oceanografie și, în specail, de limnologie, fără a mai vorbi despre activitatea propriu-zisă pe care o desfășoară în domeniul ihtiologiei. În două volume monumentale – „Fauna ihtiologică a României” (1909); „Marea Neagră și ihtiologia ei” (1941) – Antipa a făcut cunoscuți peștii țării noastre din toate punctele de vedere: sistematic, biologic, repartiție geografică, pescuit, etnografie etc. Rod al cercetării pe teren, al cunoașterii regiunii inundabile a Dunării, Grigore Antipa demonstrează bazele științifice ale producției de pește din Dunăre și Marea Neagră, indicând și căile de sporire a acesteia.

Pe lângă studiile multilaterale pentru punerea în valoare a apelor țării, muzeologia a fost încă din anii tinereții al doilea mare domeniu în care Antipa a cucerit o reputație mondială.

Activitatea sa de muzeograf este pusă în valoare de înființarea Muzeului de istorie naturală din București, care astăzi îi poartă numele, și în care mii de vizitatori pot admira în fiecare zi colecțiile bogate și variate aduse aici, în mare parte, de Grigore Antipa. Actualul muzeu „Grigore Antipa” își are originea în modestul Muzeu de zoologie și de mineralogie, fondat în 1843, lângă Spitalul Colțea. Acesta se transformă într-un adevărat muzeu abia după numirea dr. Antipa în funcția de director. În 1893, când Antipa a preluat muzeul, acesta avea circa 1 200 piese, iar în 1944, la moartea naturalistului, cifra pieselor de muzeu se ridica la 200 000.

După o jumătate de secol de activitate, acest mare om de știință, ilustru organizator, a lăsat nu numai o bogată colecție, dar și un model de instituție culturalo-științifică, cu o structură și funcționalitate complexă, ce posedă o extinsă capacitate de popularizare a cunoștințelor referitoare la fauna țării. De la câteva încăperi care depozitau modestele începuturi de colecții, Antipa reușește, datorită energiei sale mobilizatoare, să obțină fonduri și să ridice la noi în țară (24 mai 1908) unul dintre cele mai mari muzee din acele timpuri. Înconjurat de colaboratori destoinici – A. Dembrowschi, A. Montandon, I. Popa, R. Canisius – Grigore Antipa mărește considerabil colecțiile de păsări și insecte ale muzeului, în timp ce el se îngrijește personal de colecția de pești. În același timp, naturalistul

organizează un schimb larg și i se donează un numeros și valoros material din străinătate, de pe toate continentele și oceanele.

Grigore Antipa rămâne în muzeologie ca realizatorul unui mod original de prezentare a viețuitoarelor, a exponaelor sub formă de diorame. Această inovație s-a dovedit a fi extrem de instructivă prin faptul că animalele sunt prezentate în mediul lor natural de viață. Astfel au rămas expuse, de la el, diorame cu aspecte din Delta Dunării, pădurile carpatine sau din străfundurile Mării Negre. Unele diorame prezintă medii de viață din regiuni îndepărtate precum tundra siberiană sau viața pe o banchiză arctică.

Grigore Antipa a arătat că muzeele trebuie să fie instructive și educative, ele reprezentând institute de cercetare cu rol în ridicarea nivelului cultural al maselor de oameni.

Pentru îmbunătățirea nivelului științific al cercetătorilor, Grigore Antipa și-a adus contribuția la crearea diferitelor instituții ca: Institutul geologic, Institutul de cercetări agronomice, Institutul bioceanografic etc.

Prin multiplele contribuții aduse de activitatea sa prolifică, Grigore Antipa se situează incontestabil printre oamenii de știință progresiști. El a fost de asemenea și un foarte bun organizator, calitate care l-a ajutat adesea în demersurile sale, fiind creatorul stațiunilor de hidrobiologie de la Tulcea (1924) și Constanța (1932) și organizatorul unei exploatare raționale a bogățiilor apelor țării.

Activitatea lui Grigore Antipa a fost apreciată mult și peste hotare, fapt pentru care a fost ales membru și vicepreședinte al Comisiei Internaționale pentru exploatarea științifică a Mării Mediterane sau membru al Comitetului de Oceanografie din Paris și a primit titlul de „doctor honoris causa” al Facultății de Agronomie din Berlin și numeroase alte distincții.

Putem afirma, în siajul informațiilor prezentate, că peisajul cultural și științific românesc ar fi fost lipsit de bogăția și efervescenta caracteristică în acea vreme dacă Grigore Antipa nu ar fi avut o așa prolifică activitate.

Cu ocazia împlinirii a 150 de ani de la nașterea ilustrului naturalist român, aducem un pios omagiu „operei” și carierei lui Grigore Antipa.

Bibliografie

- [1] Ardelean, A., Tițu, H., Mohan, Gh., *Dicționarul bioloșilor români*, vol I., Tipografia Mediagraf, Arad, 2000.
- [2] Bârcă, Gh., Băcescu, M., *Grigore Antipa*, Editura Științifică, București, 1969.
- [3] Negrea, Ștefan, *Pe urmele lui Grigore Antipa*, Editura SportTurism, București, 1990.